

Piotr Tomasiak

Katechizm dla dorosłych : doświadczenia włoskie, potrzeby polskie

Studia Theologica Varsaviensia 47/1, 81-95

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. PIOTR TOMASIK

KATECHIZM DLA DOROSŁYCH – DOŚWIADCZENIA WŁOSKIE, POTRZEBY POLSKIE

Katecheza dorosłych jest wielkim wyzwaniem dla katechetyki polskiej. Wiele na jej temat ostatnio się publikuje. Nie przesądzając form, jakie ona może przyjąć lub przyjmie, warto zauważyć, że – podobnie jak inne rodzaje katechezy – domaga się ona właściwych materiałów, adekwatnych do poziomu odbiorcy. Ponieważ różna jest sytuacja społeczno-religijna i różna jest koncepcja katechezy w poszczególnych krajach, stąd potrzebne jest tworzenie rozmaitych materiałów katechetycznych. Nie oznacza to jednak, że niemożliwe jest korzystanie z doświadczeń innych krajów po to, aby twórczo rozwinąć te rozwiązania, które okazały się skuteczne. Stąd pomysł, by postawić pytanie, na ile materiały zagraniczne, używane w nieco innej rzeczywistości katechetycznej, mogłyby służyć za punkt wyjścia w opracowaniu koncepcji polskiego katechizmu dla dorosłych, nad którym prace trwają od 2003 roku.

W rozważaniach nad koncepcją polskiego katechizmu dla dorosłych odniosę się do rozwiązań przyjętych w Kościele włoskim. Kolejno postaram się przybliżyć sam katechizm, a następnie problematykę jego wykorzystania przez prezentację dwóch typów pomocy do katechezy, by dojść do wskazania kilku kierunkowych wytycznych dla tworzenia katechizmu i materiałów katechetycznych w Polsce.

STRUKTURA I TREŚĆ WŁOSKIEGO KATECHIZMU DLA DOROSŁYCH

Konferencja Episkopatu Włoch zatwierdziła do użytku katechetycznego w roku 1995 katechizm dla dorosłych, który nosi tytuł *La verità vi farà liberi (Prawda was wyzwoli)*¹. Składa się on z części

¹ W odniesieniu do katechizmu i materiałów pomocniczych będę używał następujących skrótów:

wstępnej oraz trzech części właściwych, ułożonych wedle trynitarne-
nego schematu: *Przez Chrystusa, w Duchu Świętym, do Ojca*. Poza
głównym podziałem materiału na części, występuje też podstawowy
podział na 32 rozdziały, które w częściach I-III łączą się w sek-
cje (po 3). Z kolei materiał w rozdziałach podzielony jest zwykle na
kilka paragrafów. W katechizmie znajduje się 1235 (numerowanych)
akapitów, co znacznie ułatwia posługiwanie się nim, zwłaszcza że
jego schemat różni się od tradycyjnej struktury KKK. Ułatwieniem
w korzystaniu z katechizmu są marginalia, obejmujące odwołania do
KKK i do innych części CdA, oraz śródtytuły dla grup akapitów.
Każdy z rozdziałów kończy się kilkustronicowym podsumowaniem,
w którym zawarte są pytania i problemy do refleksji, fragmenty Biblii
do medytacji, interpretacja obrazu – dzieła sztuki, umieszczonego na
stronie tytułowej rozdziału (detale obrazu ilustrują poszczególne pa-
ragrafy), fragmenty z liturgii i dzieł Ojców Kościoła do modlitwy,
wreszcie streszczenia uznanych przez Kościół prawd wiary. Na za-
kończenie katechizmu umieszczono tekst pacierza i podstawowych
modlitw oraz indeks rzeczowy.

Część wstępna katechizmu nosi tytuł: *Droga nadziei* i składa się
z dwóch rozdziałów: pierwszy z nich traktuje o poszukiwaniu przez
człowieka sensu, drugi – o objawianiu się Boga na drogach ludzkie-
go życia.

W części I, odnoszącej się do Jezusa Chrystusa (*Przez naszego
Pana, Jezusa Chrystusa*), autorzy katechizmu podzielili materiał na
trzy sekcje. W sekcji I (*Ozędzie Jezusa*) omawiają podstawy naucza-
nia Chrystusa oraz dary wolności i wspólnoty. W sekcji II (*Służba
Jezusa*) katechizm podejmuje zagadnienie znaków Królestwa oraz
Misterium Paschalnego, co wyrażają tytuły dwóch, poświęconych mu
rozdziałów: *Dla nas [stał się] posłuszny aż do śmierci krzyżowej* oraz
Zmartwychwstał dla naszego zbawienia. Na uwagę zasługuje fakt, że
w omawianym tekście znajduje się wyjaśnienie zstąpienia do piekiel
(co, niestety, bywa pomijane w praktyce prezentowania Misterium
Paschalnego)², a także interpretacja tajemnicy Odkupienia, której

CdA – Conferenza Episcopale Italiana, *La verità vi farà liberi*, Vaticano 1995.

OrProCdA – Ufficio Catechistico Nazionale, *La catechesi e il catechismo degli adulti. Orientamenti e proposte*, Bologna 1995.

ICA – A. Fontana, *Itinerario catecumenale con gli adulti. Sussidio per accompagnare a pensare e vivere da cristiani*, Torino 2001.

ScCr – A. Fontana, *Scuola di Cristianesimo per il risveglio della fede cristiana in età adulta*, Torino 2005.

² CdA 241nn.

punktem wyjścia jest miłość, a nie odpłata³. Później autorzy katechizmu rozszerzają tę interpretację na rozmaite sposoby mówienia o Odkupieniu, mające swoje źródło w tekstach biblijnych, mianowicie przy pomocy takich terminów, jak *wykup*, *ofiara*, *odpokutowanie*, *zadośćuczynienie*, *zasługa*⁴. Sekcja III (*W głębi tajemnicy Chrystusa*) ma na celu katolicką interpretację tajemnicy Chrystusa: przez wyjaśnienie synostwa Chrystusa, Trójcy Świętej, wreszcie przez ukazanie, co znaczy, że Chrystus jest początkiem i celem stworzenia.

Część II katechizmu, zatytułowana *W jedności Ducha Świętego*, odnosi się zarówno do działania Ducha Świętego, jak i do tajemnicy Kościoła. I sekcja omawia *czas Kościoła*, który jest *czasem Ducha*. Kolejne rozdziały tej sekcji ukazują relację między Duchem Pana i wspólnotą wierzących, różnorodność powołań, traktowanych jako dary Ducha, wreszcie misję Kościoła. W sekcji II znalazły się tematy, określone przez autorów jako *Misterium Paschalne w Kościele*. Chodzi mianowicie o miejsce słowa Bożego, liturgię oraz sakramenty podzielone na trzy grupy: wtajemniczenia, uzdrowienia oraz służby w życiu wspólnotowym. Sekcja III poświęcona jest Kościołowi jako tajemnicy wspólnoty: wspólnoty z Bogiem wraz z Maryją, Matką Jezusa. W odniesieniu do części II katechizmu *Prawda was wyzwoli* nie sposób nie zauważyć trzech zjawisk. Po pierwsze, prezentacja tajemnicy Kościoła wyraźnie opowiada się za modelem wspólnoty i sakramentu, z bardzo ogólnym omówieniem wymiaru instytucji. Po drugie, autorzy katechizmu dość ostentacyjnie pominęli zagadnienia dotyczące historii Kościoła. Owszem, ta historia znajduje się jako punkt odniesienia przy poszczególnych tematach, niemniej jednak brak jest w tej części syntetycznego jej ujęcia, choćby w kluczu historii zbawienia, która dokonuje się dziś. Po trzecie, poprawne przedstawienie liturgii, zgodne jak najbardziej z wizją zawartą w dokumentach soborowych, bardzo pobieżnie informuje o roku kościelnym⁵, tymczasem przyjęcie egzystencjalnego punktu wyjścia oznacza – jak się wydaje – konieczność konkretnego zakorzeniania w liturgii Kościoła, a to dokonuje się w dużej mierze przez świętowanie roku liturgii i związanej z nią (aczkolwiek nie wspominaanej w tym miejscu) pobożności ludowej. O traktowaniu tego sposobu wyrażania wiary może świadczyć paragraf poświęcony

³ Zob. zwłaszcza 245nn.

⁴ CdA 254nn. Katechizm powołuje się na następujące teksty NT: 1 Kor 6, 20; 7,23; Hbr 7, 27; Ga 3,13. Dwa ostatnie określenia nie mają podanych odniesień biblijnych, są natomiast zakorzenione w nauczaniu Kościoła.

⁵ CdA 659.

kultowi maryjnemu, w którym autorzy katechizmu skupiają się – takie można odnieść wrażenie – na wskazaniu kryteriów *prawdziwej pobożności*⁶, bez odnoszenia się do konkretnych wydarzeń i zwyczajów, związanych z pobożnością ludową. Być może, na takim ujęciu zaważył fakt, że zwyczajnie na terenie Włoch są dużo bardziej zróżnicowane i zależne od regionu aniżeli w Polsce.

Część III katechizmu nosi tytuł *Tobie, Boże Ojczy Wszechmogący*. Sekcja I tej części, *Nowy człowiek w Chrystusie*, poświęcona jest tematowi, które można by określić mianem etyki ogólnej, a które są przedmiotem działu I części III KKK. Znaleźć tu można analizę powołania chrześcijańskiego, wolności chrześcijańskiej i prawa ewangelicznego, sumienia i grzechu. Sekcja II traktuje o *doświadczeniu chrześcijańskim* i odnosi się do rozmaitych zakresów życia, w których dokonuje się oceny z punktu widzenia religijnego i moralnego. Chodzi mianowicie o modlitwę chrześcijańską, przyjęcie i szacunek dla życia, seksualność, małżeństwo i dziewictwo, zaangażowanie społeczne i polityczne, pracę godną człowieka, komunikowanie się i kulturę. Sekcja III tej części ukierunkowuje te aspekty doświadczenia chrześcijańskiego na eschatologię (*I Bóg będzie wszystkim we wszystkim*). Warte podkreślenia w tej części jest odejście w omawianiu życia moralnego od tradycyjnego ujęcia, związanego z Dekalogiem. Niekoniecznie musi to stanowić walor, zwłaszcza gdy weźmie się pod uwagę, że katechizm dla dorosłych powinien ułatwiać autorefleksję katolika nad własnymi wadami i zaletami, zaś schemat Dekalogu stanowi dla Kościoła zachodniego podstawowy, choć oczywiście niejedyny, wzorzec rachunku sumienia. Co prawda podkreśla się w innym miejscu *nieprzemijającą wartość Dekalogu*⁷, krótko się omawia jego treść⁸, niemniej – w przeciwieństwie do KKK – nie stanowi on jednak kryterium całościowego ujmowania materiału dotyczącego życia chrześcijanina.

ZAKRES KORZYSTANIA Z KATECHIZMU W PRZEKAZIE KATECHETYCZNYM

Sama treść i układ katechizmu nie przesądza jeszcze o planowanych możliwościach jego wykorzystania. Możliwości te zawarte są

⁶ CdA 794.

⁷ CdA 880.

⁸ CdA 881nn.

przede wszystkim w założeniach, jakie towarzyszą projektowaniu katechizmu. Początków koncepcji katechizmu należy szukać już w czasach apostołskich, jednakże sam termin użyty został po raz pierwszy w epoce karolińskiej. Na oznaczenie książki słowa *katechizm* używa się od XIV wieku. Dwa stulecia później *katechizm* oznacza już wyłącznie książkę, do czego przyczynił się szczególnie Marcin Luter, wydając w 1529 roku swoje katechizmy.

Termin *katechizm* pozostaje wieloznaczny, jeśli nie dokona się zasadniczego rozróżnienia dwóch podstawowych typów katechizmów. Otóż katechizm bywa rozumiany jako kompendium nauki chrześcijańskiej (i wówczas mówi się o katechizmie wielkim), bądź też jako podręcznik katechetyczny (nazywa się go katechizmem małym). Czas zapoczątkowany potrydencką reformą katolicką obfituje w liczne wydania katechizmów wielkich, z których zwłaszcza *Katechizm Rzymski* oraz katechizmy św. Piotra Kanizjusza i św. Roberta Bellarmina wywarły szczególnie wpływ na całą teorię i praktykę katechetyczną.

Nie umniejszając wartości i znaczenia starych katechizmów, zwłaszcza oficjalnego *Katechizmu Rzymskiego*, nie sposób nie zauważyć, że przemiany w mentalności ludzi, nowe spojrzenie na teologię, a także duch uchwał II Soboru Watykańskiego spowodowały, że język, jakim posługiwały się te kompendia, okazał się nieco przebrzmiały. Same uchwały soborowe nie zawierały dyrektywy przerehabrowania *Katechizmu Rzymskiego*. Jedną z przyczyn słabej recepcji nauczania Soboru było jednostronne czytanie tekstów uchwał. Wywoływało to duży zamęt, zwłaszcza na gruncie katechetycznym. Stąd podejmowano kilka prób uporządkowania treści nauczania katechetycznego. Jedną z tych prób było włączenie do *Ogólnej instrukcji katechetycznej* rozdziału poświęconego ważniejszym elementom orędzia chrześcijańskiego⁹. Ponieważ okazało się to niewystarczające, stąd w trakcie obrad zgromadzenia ogólnego Synodu Biskupów w 1977 roku pojawił się postulat stworzenia katechizmu wspólnego dla całego Kościoła. Projekt nie został zrealizowany, gdyż wnioskodawcy proponowali stworzenie katechizmu małego, co ze zrozumiących względów było niewykonalne. Postulat redakcji katechizmu wielkiego znalazł się natomiast w relacji końcowej nadzwyczajnego zgromadzenia Synodu Biskupów zwołanego w 1985 roku w 20 lat od zakończenia obrad soborowych. I tak doszło do powstania *Katechizmu Kościoła*

⁹ Por. DCG 47-69.

Katolickiego, katechizmu, który w pewien sposób już wywarł wpływ na włoski katechizm *Prawda was wyzwoli*.

Pozostaje jednak otwarte pytanie, czemu służy omawiany katechizm dla dorosłych. Czy ma on być katechizmem wielkim, czy też małym? Trudno na to pytanie odpowiedzieć, skoro w słowie wstępnym ówczesny przewodniczący Konferencji Episkopatu Włoch, kard. Camillo Ruini, zauważa, że biskupi włoscy kierują ten tekst zarówno do dorosłych, jak i do katechetów, a także do wspólnot (*agli adulti, uomini e donne del nostro Paese, ai loro catechisti e alle comunità ecclesiali*)¹⁰. W wypowiedzi tej zawarta jest jednak sugestia, by korzystanie z katechizmów odbywało się właśnie we wspólnocie, a zatem jest to materiał do pracy w ramach katechezy parafialnej. Fakt przeznaczenia katechizmów dla katechizowanych, jak i dla katechetów, może wskazywać na to, że mamy tu do czynienia jednak z katechizmami małymi, które winny abstrahować od języka ściśle teologicznego, hermetycznego, zrozumiałego jedynie dla osób z wykształceniem teologicznym.

Odpowiedzi na pytanie, jak można korzystać z włoskiego katechizmu dla dorosłych, należy szukać przede wszystkim w przewodnikach do pracy z katechizmem. Zanim zostaną one bardziej szczegółowo zaprezentowane, należy zwrócić uwagę na generalne linie pracy z katechizmem. W dokumencie wydanym w roku 1995 przez włoskie Narodowe Biuro Katechetyczne, zatytułowanym *Katecheza i katechizm dla dorosłych*, zwraca się uwagę na niezbędność tego rodzaju materiałów oraz szczególną rolę, jaką winny one wypełniać w katechezie dorosłych¹¹. Te ogólne wskazania są konkretyzowane w dokumencie przez wezwanie do realizacji następujących celów: wyjaśniania treści wiary Kościoła w sposób precyzyjny, kompletny, harmonijny, uzasadniony i życiowo znaczący; pobudzania do nieustannego brania udziału w słuchaniu słowa Bożego, w modlitwie i praktykowaniu miłości; do dojrzewania czynnego doświadczenia kościelnego i konkretnego zobowiązania misyjnego; przygotowywania dorosłych do uzasadnienia nadziei, która w nich jest i wcielania wiary w życie¹².

¹⁰ CdA, s. 7. Ten sam punkt widzenia zawarty jest we wstępach kad. C. Ruiniego do włoskich katechizmów dla młodzieży [por. Conferenza Episcopale Italiana, *Io ho scelto voi. Il catechismo dei giovani /1*, Vaticano 1993, s. 4; Conferenza Episcopale Italiana, *Venite e vedrete. Il catechismo dei giovani /2*, Vaticano 1997, s. 4].

¹¹ OrProCdA 30.

¹² OrProCdA 35.

Sens katechizmu i sposób, w jaki powinien on być wykorzystywany, wiąże się z odniesieniem tego materiału do dróg wiary. Różnorodność tych dróg powoduje, że różne sposoby wykorzystania katechizmu. Zdaniem A. Fontany, sytuacje, w których korzystanie z katechizmu jest wskazane, to droga początków wiary, umacniania wiary oraz formacji katechetów¹³. Natomiast wspomniany dokument Narodowego Biura Katechetycznego wymienia kilka typów dróg, na których – za każdym razem w nieco inny sposób – można korzystać z katechizmu. Są to drogi wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych, stałej ich formacji, rozwoju wiary w rodzinie chrześcijańskiej, głoszenia orędzia chrześcijańskiego w rozmaitych *areopagach* świata dorosłych, wreszcie formacji katechetów¹⁴. We włoskiej teorii katechezy dorosłych lekturę czy pracę z tekstem łączy się przede wszystkim z dostarczaniem informacji. Technice tej przypisuje się częściowo realizację takich celów, jak wpływanie na postawy, pogłębianie rozumienia własnego doświadczenia oraz analizowanie problemów oraz otwieranie się na inne punkty widzenia¹⁵.

WYBRANE MATERIAŁY DO PRACY Z KATECHIZMEM WŁOSKIM

W omawianiu materiałów do pracy z katechizmem *Prawda was wyzwoli* chciałbym zwrócić uwagę na materiały, które skupiają się na inicjacyjnej funkcji katechezy dorosłych i jednocześnie stanowią propozycję wykorzystania tekstu katechizmu włoskiego. Są to przede wszystkim materiały opracowane przez A. Fontanę, zatytułowane: *Katechumenalna wędrówka z dorosłymi* oraz *Szkoła chrześcijaństwa*¹⁶.

W materiałach *Katechumenalna wędrówka z dorosłymi* autor dzieli czas formacji na cztery etapy, przypisując im następujące treści¹⁷:

– etap pre-katechumenatu (czy ewangelizacji w sensie ścisłym) adresowany do sympatyków,

¹³ A. Fontana, *Il catechismo degli adulti „La verità vi farà liberi”*. *Lavorare sul testo con i genitori e con i catechisti*, Torino 1996, s. 22nn.

¹⁴ OrProCdA 45nn.

¹⁵ E. Alberich, A. Binz, *Adulti e catechesi. Elementi di metodologia catechetica dell'età adulta*, Torino 2004, s. 164.

¹⁶ Obie prace są wspomniane w przypisie 1.

¹⁷ ICA, s. 10.

- etap katechumenatu adresowany do katechumenów,
- wielkopostny czas oświecenia adresowany do *wybranych*,
- etap mistagogii adresowany do neofitów.

Etap ewangelizacji to czas podążania na spotkanie Boga Jezusa Chrystusa, poświęcony dialogowi osobowemu, który ma na celu weryfikację motywacji i wskazanie właściwego kierunku rozwoju. W okresie tym nie proponuje się korzystania z katechizmu, ale przyjęcie kerygmatu, zawartego w wybranych fragmentach Pisma Świętego (Łk 24, 13-35; 15, 11-32; 10, 25-37; Rz 8, 14-39; J 14, 1-21; 1, 1-18, 1 Kor 15, 1-11; J 1, 35-51; Ef 1, 1-14; Dz 2, 37-41) i rozważanego w czasie dziesięciu spotkań¹⁸.

Etap katechumenatu to *zapoczętkowanie życia chrześcijańskiego w Kościele*, które ma odpowiedzieć na pytanie, *w co wierzą i co czynią chrześcijanie*¹⁹. Podzielony jest on na cztery fazy, w czasie których odbywa się po 10 spotkań:

– Faza I – *Skąd przychodzimy i dokąd zdążamy?* – *historia zbawienia*. Trwa ona od początku adwentu, poprzez czas Narodzenia Pańskiego, aż do Wielkiego Postu, czyli przez ok. 3 miesiące. W czasie spotkań należałoby korzystać z katechizmu dla dorosłych, zwłaszcza z rozdziałów 3-4 (*Dobra Nowina; Dar wolności i wspólnoty*), 14 (*Słowo Boże w Kościele*), 21 (*Powołanie chrześcijanina*) i 31 (*Czynna nadzieja*) oraz odwoływać się do postaci biblijnych, związanych z zawartymi przymierzami: Abrahama, Mojżesza, Dawida. Z pism nowotestamentalnych proponuje się szczególnie Ewangelie, Dzieje Apostolskie, List św. Pawła do Rzymian, Apokalipsę²⁰.

– Faza II – *Poprzez rok liturgiczny, aby żyć czasem i przyjąć zbawienie „dzisiaj”* – *w jaki sposób Bóg nas konkretnie zbawia*. Trwa ona od Popielca przez Wielki Post i Okres Wielkanocny aż do Zesłania Ducha Świętego, czyli przez ok. 3 miesiące. W fazie tej proponuje się korzystanie z katechizmu dla dorosłych, zwłaszcza z rozdziałów 5-7 (*Znaki Królestwa, Dla nas postuszny aż do śmierci krzyżowej, Zmartwychwstały dla naszego zbawienia*), 15 (*Święta liturgia*) i 24 (*Od grzechu do świętości*) oraz odwoływanie się do fragmentów biblijnych, związanych z tajemnicą Paschy oraz liturgią, oraz do postaci starotestamentalnych, jak Jonasz, Estera i Rut. Z pism nowote-

¹⁸ ICA, s. 16nn.

¹⁹ ICA, s. 47.

²⁰ ICA, s. 49nn.

stamentalnych proponuje się szczególnie Listy św. Pawła do Galatów, Koryntian, Kolosan, Efezjan i Filipian²¹.

– Faza III – *Uczymy się stawać chrześcijanami, podążając za Jezusem drogą miłości Boga i bliźniego*. Trwa ona przez 6 miesięcy letnich. W fazie tej radzi się korzystać z katechizmu dla dorosłych, zwłaszcza rozdziały 22-23 (*Wolność chrześcijańska i prawo ewangeliczne; Sumienie chrześcijańskie*), oraz 26-30 (*Przyjęcie i szacunek dla życia; Seksualność, małżeństwo i dziewictwo; Zaangażowanie społeczne i polityczne; Praca godna człowieka; Komunikacja i kultura*). Proponowany materiał z katechizmu jest podsumowany dwoma hasłami: *Nowy człowiek w Chrystusie* oraz *Doświadczenie chrześcijańskie*. Materiały polecają odwoływanie się w tej fazie do postaci biblijnych, jak Józef Egipski, Eliasz, Izajasz, Judyta i Tobiasz, Hiob. Z pism nowotestamentalnych proponuje się szczególnie List św. Jakuba i dwa pierwsze Listy św. Jana²².

– Faza IV – *Każdego dnia w Kościele wznosimy we wspólnocie z Bogiem Ojcem przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym*. Trwa ona od początku Adwentu przez czas Bożego Narodzenia aż do drugiego Wielkiego Postu, czyli przez ok. 3 miesiące. W fazie tej należałoby korzystać z katechizmu dla dorosłych, zwłaszcza z rozdziałów 8-10 (*Jezus Chrystus Syn Boży; Ojciec i Syn, i Duch Święty; Chrystus początek i koniec stworzenia*), 13 (*Misja Kościoła*) i 19 (*Wspólnota życia z Bogiem*) oraz odwoływać się do rozmaitych fragmentów biblijnych: ze Starego Testamentu do 1 Mch 1-9; 2 Mch, 4-10; z Nowego Testamentu do Łk, Dz, J 1-5; 13-17²³.

Wielkopostny (chodzi o drugi Wielki Post) *czas oświecenia i wybrania* ma odpowiedzieć na pytanie, co znaczy żyć jako chrześcijanin dzisiaj. Okres ten ma charakter ściśle inicjacyjny. Proponuje się czytanie Koh 1-12; Mdr 1-5; 10-14; Prz 1-54; 25-29; 31; Syr 1-6; 18-21; 51; Wj 32-34; Ps (zwłaszcza) 23, 8, 27, 43, 51, 63, 89, 91, 98, 103, 119 oraz 120-150; dokończenie lektury Ewangelii św. Jana. Materiały zwracają uwagę na potrzebę wprowadzenia w odmawianie Liturgii Godzin oraz w *Lectio divina* Ewangelii wielkopostnych w roku A, co związane jest ze skrutyniami i obrzędami inicjacyjnymi (*Effata* oraz wybrania). Z katechizmu dla dorosłych w czasie tym – obejmującym 7 spotkań – należy korzystać kolejno z rozdziałów 25 (*Modlitwa*

²¹ ICA, s. 84nn.

²² ICA, s. 118nn.

²³ ICA, s. 152nn.

chrześcijańska), 16 (*Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego*) i 32 (*Życie świata, który nadejdzie*). W Wigilię Paschalną przewidziany jest chrzest katechumenów²⁴.

Ostatnim etapem jest *czas mistagogii*. Jego zadaniem jest odpowiedzenie na pytanie, jakie miejsce nowo ochrzczony ma zająć w Kościele i jaką posługę rozwinąć. Czas ten – choć w materiałach rozpisany jest na 7 spotkań – trwa rok po przyjęciu sakramentów wtajemniczenia. Proponuje się w tym czasie czytanie kolejno 1 Kor 12-14; Ap; Tt; 1-2 Tm. W czasie tym należałoby korzystać z następujących rozdziałów katechizmu dla dorosłych: 11-12 (*Duch Pana i wspólnota wierzących; Różne dary jednego Ducha*) oraz 17-18 (*Sakramenty uzdrowienia; Sakramenty w służbie życia wspólnotowego*)²⁵.

Materiały zatytułowane *Szkoła chrześcijaństwa* opatrzone zostały przez autora podtytułem: *Dla obudzenia wiary chrześcijańskiej w wieku dorosłym*. Są one przeznaczone nie dla katechumenów, ale dla dorosłych, którzy chcą ożywić swoją wiarę. Mamy zatem tutaj do czynienia z normalną, właściwą dla takich krajów, jak Polska czy Włochy, formą katechezy dorosłych ochrzczonych. Niemniej jednak czas formacji podzielony jest w podobny sposób, jak w wypadku właściwego kursu katechumenalnego. Materiały te, co warte jest podkreślenia, były przed publikacją używane przez 15 lat w diecezji turyńskiej.

Podstawowym miejscem formacji jest grupa, która staje się dla uczestników żywym doświadczeniem Kościoła, w której uczestnicy wchodzi w bliższe relacje międzysobowe i mogą podejmować zadania, za które byłoby odpowiedzialni²⁶. Grupa staje się zatem miejscem aktywności katechizowanego, miejscem przeżywania przez niego odpowiedzialności za Kościół.

Prezentowany kurs składa się z czterech części, nawiązujących – jak to już podkreśliłem – do drogi katechumenatu. Każda z części składa się z kilkunastu jednostek. Konspekt każdej jednostki zawiera określenie celu, treści spotkania, zagadnienia do pogłębienia, wskazuje na dokumenty i źródła (biblijne oraz z nauczania Kościoła), wyjaśnienie podstawowych pojęć (słowniczek – w dwóch pierwszych częściach), wskazania metodyczne dla aktywizacji grupy, materiały do dyskusji, a także przewidywaną konkluzję pracy w ramach spotkania.

²⁴ ICA, s. 189nn.

²⁵ ICA, s. 219nn.

²⁶ ScCr, s. 8.

Ważne jest też zwrócenie uwagi, że autor materiałów proponuje – inaczej niż to miało miejsce w materiałach ściśle katechumenalnych – posługiwanie się fragmentami rozdziałów, odwołując się do poszczególnych akapitów. Jednocześnie proponuje się odwołanie do rozmaitych dokumentów Kościoła powszechnego, zwłaszcza tekstów soborowych, encyklik i adhortacji, oraz dokumentów Konferencji Episkopatu Włoch. W tych ostatnich warto zwrócić uwagę zwłaszcza na katechizmy dla dzieci i dla młodzieży, co jest logiczne, bowiem zakłada się, iż adresaci tej formy katechezy dla dorosłych uczyli się w szkole religii i – być może – uczęszczali na katechezę parafialną.

Pierwsza część kursu to *czas przyjęcia i decyzji*. W tym czasie tematyka spotkań dotyczy tego, co znaczy wierzyć, w co wierzą chrześcijanie, jakie racje uzasadniają wiarę, kim dla współczesnego człowieka jest Mesjasz²⁷, a także dotyczy zagadnień chrystologicznych: Jezus przychodzi, by ogłosić Królestwo Boże, kim był Jezus z Nazaretu, jak dzisiaj spotkać Jezusa w Kościele, na czym polega Wcielenie, co dla nas znaczy Męka i Śmierć Jezusa, nowina o Chrystusie Zmartwychwstałym – serce wiary chrześcijańskiej, w jakiego Jezusa wierzą chrześcijanie – prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka. Autor materiałów proponuje odwołanie się do katechizmu *Prawda was wyzwoli*, do fragmentów z rozdziałów 1-10 (*Człowiek w drodze; Bóg wędruje z ludźmi; Dobra Nowina; Dar wolności i wspólnoty; Znaki Królestwa, Dla nas posłuszny aż do śmierci krzyżowej, Zmartwychwstały dla naszego zbawienia; Jezus Chrystus Syn Boży; Ojciec i Syn, i Duch Święty; Chrystus początek i koniec stworzenia*), 14 (*Słowo Boże w Kościele*), 30 (*Komunikacja i kultura*). Słowniczek zawiera wyjaśnienie następujących haseł: objawienie, wątpliwości w wierze, zabobon, nauka (doktryna) wiary, tradycja, episkopat, sukcesja apostołska, nieomylność, sobór, synod, antropologia, apokaliptyka, arianizm, charyzmat, współistotny, chrystologia, doketyzm, dogmat, egzegeza, ekonomia, eschatologia, gnostycyzm, herezja, hermeneutyka, hipostaza, kenoza, Logos, misterium, monofizytyzm, nestorianizm, paruzja, preegzystencja, Słowo, soteriologia, unia hipostatyczna, zbawienie²⁸.

Część druga kursu odnosi się do *czasu nawrócenia i podążania* za Chrystusem. Tematyka spotkań dotyczy najpierw podstawowych wiadomości o Piśmie Świętym: historia w Biblii, jak powstała Biblia,

²⁷ Jednostka ta zatytułowana jest *Jaki Mesjasz dla nas dzisiaj?* (ScCr, s. 25nn).

²⁸ ScCr, s. 7nn.

Biblia jako słowo Boże, historia i redakcja Nowego Testamentu, zasadnicze przesłanie Biblii, jakim jest przymierze Boga z ludźmi dokonujące się w historii. Kolejna seria spotkań odnosi się do tajemnicy Boga: człowiek współczesny wobec problemu Boga, orędzie o Bogu w wielkich religiach, Bóg zbawicielem i wyzwolicielem człowieka, Bóg stwórcą nieba i ziemi, Bóg Ojcem wszystkich i miłośnikiem życia, Duch Święty i Jego objawienia w historii zbawienia, Duch Święty w życiu chrześcijanina, Kościoła i we współczesnym świecie, misterium Trójcy. Ostatnia seria tego etapu katechezy odnosi się do człowieka i dotyczy zagadnień takich, jak: kim jest człowiek, dla mnie żyć to Chrystus, działać zgodnie z własnym sumieniem, jesteśmy wezwani do życia wolnością, kochający życie, rodzina w zamyśle Boga, chrześcijanin w życiu zawodowym i społecznym, budować pokój codziennie, wierzę w zmartwychwstanie ciała, nadzieją chrześcijanina jest życie wieczne w Jezusie Chrystusie, chrześcijanin wobec śmierci, odpowiedzialni za nasze zbawienie, paruzja czyli przyszłość świata. Materiały proponują odwołanie się do katechizmu *Prawda was wyzwoli*, do fragmentów z rozdziałów 2 (*Bóg wędruje z ludźmi*), 4 (*Dar wolności i wspólnoty*), 9-13 (*Ojciec i Syn, i Duch Święty; Chrystus początek i koniec stworzenia; Duch Pana i wspólnota wierzących; Różne dary jednego Ducha; Misja Kościoła*), 21-24 (*Powołanie chrześcijańskie; Wolność chrześcijańska i prawo ewangeliczne; Sumienie chrześcijańskie; Od grzechu do świętości*), 26-28 (*Przyjęcie i szacunek dla życia; Seksualność, małżeństwo i dziewictwo; Zaangażowanie społeczne i polityczne*), 30-32 (*Komunikacja i kultura; Czynna nadzieja; Życie świata, który nadejdzie*). Słowniczek zawiera wyjaśnienie następujących haseł: etyka, moralność, morale, kultura, antropologia kulturowa, antropologia teologiczna, teologia moralna, powołanie, przymierze, wartości, wartości moralne, akt ludzki, prawo naturalne, norma moralna, świadomość moralna, opcja fundamentalna, grzech pierworodny, cnota, odpowiedzialna prokreacja, regulacja po-częć, dobro wspólne, ekonomia, nauka społeczna Kościoła, obrona konieczna, kara śmierci²⁹.

Trzecia część kursu to *czas modlitwy i pojednania*. W okresie tym tematyka spotkań dotyczy modlitwy, liturgii i sakramentów i obejmuje następujące tematy: modlitwa w życiu chrześcijanina, symbole i ryty w życiu człowieka, Kościół – wielki Sakrament powszechny, sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego, Eucharystia – pamiątka

²⁹ ScCr, s. 73nn.

Pana zabitego i zmartwychwstałego, pokuta – odzyskanie chrztu, małżeństwo w zamyśle Boga dla zbawienia mężczyzny i kobiety, namaszczenie chorych i problem cierpienia. Autor materiałów proponuje odwołanie się do katechizmu *Prawda was wyzwoli*, do fragmentów z rozdziałów 15-18 (*Święta liturgia; Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego; Sakramenty uzdrowienia; Sakramenty w służbie życia wspólnotowego*), 25 (*Modlitwa chrześcijańska*)³⁰.

Część czwarta kursu, zwana wyraźnie *mistagogią*, to *czas obecności we wspólnocie i świadectwa*. Tematyka spotkań dotyczy Kościoła oraz świadomego uczestnictwa w jego misji, podejmowanego przez wierzących. Stąd proponuje się omawianie najpierw następujących tematów: sytuacja Kościoła w świecie współczesnym, głęboka i tajemnicza natura Kościoła, Kościół w służbie społeczności ludzkiej, urząd apostołski w Kościele jako dar Ducha, powołanie Kościoła do jedności i świętości w jednym Duchu, misyjny wymiar Kościoła (dialog i ewangelizacja). Logiczną konsekwencją spotkań odnoszących się do Kościoła są jednostki, które wskazują na to, w jaki sposób kończący się kurs ma trwać w życiu jego uczestników. Stąd proponuje się następujące tematy: kontynuacja formacji przez uczęszczanie na katechezę w naszej parafii, uczestniczenie w liturgii naszej wspólnoty, świadczenie miłości we wspólnocie kościelnej, trojaki wymiar życia chrześcijańskiego (słuchanie Słowa, celebrowanie zbawienia, świadectwo w świecie o miłości Chrystusa). Materiały proponują odwołanie się do katechizmu *Prawda was wyzwoli*, do fragmentów z rozdziałów 11-12 (*Duch Pana i wspólnota wierzących; Różne dary jednego Ducha*), 18-19 (*Sakramenty w służbie życia wspólnotowego; Wspólnota życia z Bogiem*), 21 (*Powołanie chrześcijańskie*), 28 (*Zaangażowanie społeczne i polityczne*), 30 (*Komunikacja i kultura*)³¹.

Z analizy obu typów materiałów widać, iż odniesienia do katechizmu *Prawda was wyzwoli* są liczne. Istotnie, katechizm ten stanowi podstawowy punkt odniesienia dla katechezy dorosłych. Ale jednocześnie widać wyraźnie, że układ treści katechizmu i materiałów do katechezy dorosłych nie pokrywa wcale ze schematem przyjętym w katechizmie dla dorosłych. Jest to istotna konstatacja, bowiem widać wyraźnie, że katechizm ten jest traktowany jako kompendium

³⁰ ScCr, s. 235nn.

³¹ ScCr, s. 279nn.

wiedzy dla katechizowanych, a nie jako podręcznik, bezpośrednio użyteczny w katechezie.

KIERUNKI OPRACOWANIA MATERIAŁÓW POLSKICH

Przeprowadzona w niniejszym artykule analiza materiałów katechetycznych pozwala na sformułowanie kilku wniosków.

Po pierwsze, doświadczenia włoskie z tworzeniem katechizmu dla dorosłych są bardzo obiecujące. Przy czym należy pamiętać, że katechizm ten jest jednym z katechizmów dla różnych grup wiekowych – towarzyszą mu katechizmy dla dzieci i katechizmy dla młodzieży. Ponieważ przyjęto koncepcję katechizmu rozumianego jako kompendium wiedzy dla katechizowanych, stąd może on być wykorzystany zarówno w katechumenacie dorosłych w ścisłym rozumieniu, jak i w katechezie dorosłych, prowadzonej na wzór katechumenatu, wpisując się w szeroki projekt nowej ewangelizacji.

Po drugie, rozwiązane odnoszące się do włoskiego katechizmu dla dorosłych nie musi być rozwiązaniem jedynym, a ponieważ w Polsce nie ma (na razie, wciąż) wielu rzeczywistych katechumenów, stąd – być może – warto byłoby rozważyć stworzenie trzech typów katechizmów: dla katechumenów, dla dorosłych, którzy wracają na łono Kościoła i dla dorosłych, którzy identyfikują się z Kościołem. Zresztą tego rodzaju materiały mogą współistnieć z katechizmem rozumianym jako kompendium.

Po trzecie, próby stworzenia katechizmu w ramach prac Komisji Wychowania Katolickiego muszą dojrzewać i wydaje się, że dojrzewania tego nie należy zanadto przyśpieszać. Być może, pojawi się w przyszłości możliwość stworzenia katechizmu-kompendium, osadzonego rzeczywistości w polskich realiach, zatwierdzonego przez Konferencję Episkopatu Polski, mającego watykańskie *nihil obstat*. Temu dziełu winny jednak towarzyszyć katechizmy-podręczniki, posiadające aprobatę Komisji Wychowania Katolickiego. Podjęte prace studyjne pokażą zapewne, w jakim kierunku warto dążyć, a które kierunki wiodą na manowce. Trud tworzenia katechizmów jest mozolny, ale warto podjąć ten wysiłek, bo świadomość konieczności katechezy dorosłych w Kościele polskim jest obecna. Przecież ruchy religijne nie rozwiążą wszystkich problemów z sekularyzacją, a propozycja duszpasterska winna odnosić się do tych, którzy po-

szukują Chrystusa, i tych, którzy są w Kościele, ale do ruchów lub stowarzyszeń nie należą.

Streszczenie

Katecheza dorosłych jest wielkim wyzwaniem dla katechetyki polskiej. Ponieważ różna jest sytuacja społeczno-religijna i różna jest koncepcja katechezy w poszczególnych krajach, stąd potrzebne jest tworzenie rozmaitych materiałów katechetycznych. Nie oznacza to jednak, że niemożliwe jest korzystanie z doświadczeń innych krajów po to, aby twórczo rozwinąć te rozwiązania, które okazały się skuteczne. Autor, rozważając koncepcję polskiego katechizmu dla dorosłych, odnosi się do rozwiązań przyjętych w Kościele włoskim. Kolejno przybliża sam katechizm, a następnie problematykę jego wykorzystania przez prezentację dwóch typów pomocy do katechezy, by dojść do wskazania kilku kierunkowych wytycznych dla tworzenia katechizmu i materiałów katechetycznych w Polsce.

Piotr Tomasik, ksiądz diecezji warszawsko-praskiej, dr hab. katechetyki, profesor UKSW i PWT w Warszawie, prodziekan Wydziału Teologicznego UKSW, kierownik Katedry Katechetyki Fundamentalnej i Historii Katechezy UKSW, wykładowca WMSD w Warszawie i WSD w Warszawie-Pradze, konsultor Komisji Wychowania Katolickiego Episkopatu Polski i koordynator Biura Programowania Katechezy przy tejże Komisji, wiceprezes Warszawskiego Towarzystwa Teologicznego.

Summary

Catechesis for adults is as a great challenge for Polish catechetics. Since there is a diverse social-religious situation and a diverse conception of catechesis in particular countries, therefore it is necessary to create sundry catechetical materials. Simultaneously, this does not necessarily signify the impossibility of benefiting from other countries' experience to develop – in a creative manner – the solutions that appeared to be effective. Considering the conception of Polish catechism for adults, the author refers to the solutions established in Italian Church. He successively presents the catechism itself, the problem of taking the advantage of its utilisation through presentation of the two types of catechetical aids, finally, to indicate several guidelines for composition of catechism and catechetical materials in Poland.

Ks. Piotr Tomasik